

Tragediýanyň atasy: Eshil

Category: Kitapcy, Teatr we kino sungaty

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Tragediýanyň atasy: Eshil TRAGEDIÝANYŇ ATASY:

► ESHIL

B.e.öňki V asyr teatrda edebiýatyň mifiki eýýamyndan soňky iň gülläp ösen döwrüdir. Bu döwürde gadymy grek dramaturglarynyň üçüsi tragediýa žanrynda ýazan pýesalary bilen meşhurlyk gazanypdyr. Hut şol üç dramaturgyň hem içinde hem togsandan gowrak pýesa ýazyp «tragediýanyň atasy» diýen ady alan Eshildir.

Taryhçylar Eshil hakynda kän zat bilýärler. Ol takmyman b.e.öňki 525-nji ýyllarda Afiny şäheriniň golaýynda ýaşaýan aristokrat maşgalada dünýä inýär. Gelejekki meşhur dramaturg perslere garşy bolan urşa-da gatnaşypdyr.

Grekleriň şerap hudaýy Dionisiň hormatyna gurnalýan festiwallaryň çäginde Dionisiýa baýramçylygyna birnäçe gezek gatnaşypdyr. Festiwala gatnaşýan her ýazyjydan üç tragediýa we bir satiriki oýun (serhoşlyk, porno we ýaňsylaýjy dialoglary bolan gysga sahnalar, intermediýalar) talap edilipdir. Eshil bu bäsleşige b.e.öň 499-njy ýylda ilkinji gezek gatnaşypdyr, b.e.öňki 484-nji ýylda bolsa ýaryşyň baş baýragyna mynasyp bolupdyr. Şol ýyldan soň Eshil gatnaşan ýaryşlarynyň hemmesinde birinjiligi elden bermändir (diňe bir gezek öz sägirdi Sofokla ýeňilmesinden başga).

Eshil takmynan b.e.öň 455-nji ýyllarda altмыш dokuz ýaşynda Sisiliýanyň Gela şäherinde aradan çykypdyr. Onuň ölüm sebäbi belli dälem bolsa, bir rowaýata görä (muny satirik ýazyjylaryň biriniň toslap tapandygy çaklanylýar) uçup barýan bürgütiň agzyndan gaçan pyşbaga Eshiliň kel kellesiniň üstünden düşüpdir we bulam onuň ölmegine sebäp bolupdyr. Eshili soňky ýoluna ugratmaga tutuş halk gatnaşypdyr.

■ Pýesalary

Eshil ýaşan döwründe jemi togsan dokuz pýesa ýazypdyr. Olaryň segsene golaýy biziň günlerimize bitewi ýa-da bölekleýin görnüşde gelip ýetipdir. Onuň dolulygyna biziň günlerimize gelip ýeten ýedi pýesasy bar, şol ýedi pýesasyň ýedisi-de tragediýa žanrynda: «Persler», «Ýediler Fiwä garşy», «Ýalbaryp-ýakaryjylar», «Zynjyrlanan Prometeý», «Agamemnon», «Hudaýýoly berijiler», «Eumenidler» (soňky üçüsi meşhur «Oresteý» trilogiýasyny emele getirýär).

Adalat – bu tragediýalaryň baş temasydyr. Eshiliň pikirçe hudaýlar wagtal-wagtal başy ölümlileriň (adamlaryň) has gowy ýaşamaga bolan ymtylmalaryny hetden aşma hasaplapdyrlar we mundan ynjalyksyzlanypdyrlar.

Hudawy barlyklaryň adalaty dowam etdirme usuly adamlary öz hetden aşmaları sebäpli betbagtçylyga iterjek şekilde aldamak bolupdyr. Adalatsyz adamlar hemişe diýen ýaly şobada jezalandyrylmanfyr. Käte onuň jezasyny nesilleri çekipdir. Adalatyň hudaýy Zewsiň obrazy Eshiliň eserleriniň baş gahrymanydyr.

Eshil grek medeniýetine-de mahsus bolşy ýaly, ar almagy adalatyň iň makul ýoly hasaplapdyr. Mysal üçin, «Oresteý» trilogiýasyndaky pýesalarda gahar-gazap we ar alma prinsipine esaslanýan – diňe zenan hudaý Afiny ara girende hem-de köne nysak bolan hun dawasynyň ýerine kazyýet sistemasyna esaslanan täze düzgün gelende bozulmaga başlaýan sebäp-netije baglanşygy bar. Bu pýesalarda hudaýlar adamlaryň özara gatnaşyklaryna goşulşyp durýar.

Umuman aýdanda, Eshiliň eserleri klassyky mifologiýanyň biziň günlerimize çenli gelip ýeten iň baý çeşmeleridir.

Dr. Nancy CONNER. Teatr we kino sungaty